

ג. ביאור מזמור קד בתהילים - סדר מעשה בראשית (ט-י)

ט

אמר הכוזרי: אף על פי שנצא מעט מהענין, הייתי חפץ שתברר לי פונת זה המזמור (תהלים קד).

י

אמר הַחֲבֵר: הוא מתאים עם (= מסודר לפי) מעשה בראשית:²⁷

התחיל: "עֲטָה אֹר כְּשֶׁלֶמָה" (תהלים קד, ב) - רומז אל "יְהי אֹר וְיֵהי אֹר" (בראשית א, ג); "נֹטָה שְׁמַיִם כִּירִיעָה" (תהלים שם) - רומז אל "יְהי רִקִיעַ" (בראשית א, ו); "הַמְקַרָה בְּמַיִם" (תהלים שם ג) - רומז אל "הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לְרִקִיעַ" (בראשית שם, ז). אחר כן (הזכיר את) מה שיתחדש באויר מהעננים והרוחות ומראי האש והברקים והחזזים, ושהם פלם פרשות (האלוה), כמו שאמר: "כִּי בָּם יִדִין עַמִּים" (איוב לו, לא), ובטא זאת באמרו: "הַשֶּׁם עֲבִים רְכוּבוֹ, הַמְהִלֵךְ עַל כְּנָפֵי רוּחַ, עֲשֵׂה מְלֶאכֶיז רוחות, מְשַׁרְתִּיו אֵשׁ לֵהֵט" (תהלים שם ג-ד), רצונו לומר שהם שלוחיו אל מקום שירצה ובמה שירצה. - וכל זה תלוי ברקיע²⁸.

אחר כן עבר אל "יְקוּוּ הַמַּיִם (מתחת השמים אל מקום אחד) וְתִרְאֶה הַיִּבְשָׁה" (בראשית שם ט) באמרו: "יִסֵּד אֶרֶץ עַל מְכוּנֵיהָ" (תהלים שם ה), כי הנה המים בטבעם מקיפים מעל הארץ ומכסים אותה כלה כבגד, מישור והרים, כמו שאמר: "תְּהוֹם כָּלבוֹשׁ כִּסְיֹתוֹ עַל הָרִים יַעֲמְדוּ מַיִם" (שם ו), אַבְל הַיִּכְלֵת וְהַחֲכָמָה (האלוהית) הוֹצִיָאָה אוֹתָם מִהַטְּבַע הַהוּא וְצִמְצָמָה אוֹתָם אֶל הַעֲמָקִים - מְקוֹם הַיַּמִּים, כְּדִי שִׁיְהִיָּה כָּאֵן מְקוֹם גְּדוּל בְּעֲלֵי הַחַיִּים וְהַגְּלוֹת הַחֲכָמָה, וּלְפִיכֶךָ אָמַר: "מִן גְּעַרְתָּךְ יִנוֹסוּן" (שם ז) - כְּנֹגֵי הַצֵּטְמָצְמָם בַּיַּמִּים²⁹ ומתחת לארץ. וְלִזֶּה רומז באמרו: "לְרַקַע הָאֶרֶץ עַל הַמַּיִם" (שם קלו, ו), כי הוא מאמר סותר לכאורה לאמרו: "תְּהוֹם כָּלבוֹשׁ כִּסְיֹתוֹ", וְ(ההסבר הוא ש)זֶה (=תהום כלבוש כסיתו) - לְפִי טַבַּע הַמַּיִם, וְהַהוּא ("לרוקע הארץ על המים") - לְפִי הַיִּכְלֵת וְהַחֲכָמָה.

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 27 ריה"ל מחלק את סדר הבריאה לשלושה חלקים: א. יצירת העולם הרוחני, שלפי ריה"ל דרכו מנהל הקב"ה את עולמו. כלומר בניין סדרי ההנהגה האלוהיים (=מים ראשון ושני בבריאה); ב. הכנת דרכי הקיום של החיים בארץ - על ידי יצירת יבשה, מים ומאכל (=יום שלישי בבריאה); ג. יצירת המאורות שעניינם ליצור את סדרי החיים בארץ - כמו חלוקת היום והלילה, היום לאדם ולחיות שאינן מזיקות והלילה למזיקים (=יום רביעי בבריאה). אחר כך הוא מוסיף שיש בריות שמרמות על הסודות שקיימים במציאות שאין לנו השגה בהם (=יום חמישי בבריאה).
- 28 הרקיע כולל גם את העולם הרוחני - המלאכים, וגם את הנמצאים החומריים שבשמים. זאת מפני שהקב"ה מתגמל את הבריות על ידי נמצאים אלו: הגשם, הרוח וכיו"ב.
- 29 למעשה זוהי "קריעת ים סוף" הראשונית, שנשארה לדורות עולם, והיא מגלה על היכולת האלוהית.

מסלול 1: יום ה לפרשת בשלה
מסלול 2: יום ב לפרשת בשלה

וכמו שאמר: "גבול שמת בל יעברון, בל ישבון לכסות הארץ" (שם קד, ט). וכל זה מכון לתועלות בעלי החיים³⁰ כמו שהאדם דוחה בתחבולותיו ומלאכותיו רב מימי הנחלים, בספרים וזולתם, כדי לקחת מן המים כשעור צרכו, לרחים ולהשקאה וזולת זה, כן רמז הנה באמרו: "המשלח מעינים בנחלים" (שם י), כדי שיהיה "ישקו כל חיתו שדי" (שם יא) כאשר תברא החיה, ויהיה "עליהם עוף השמים ישכון" (שם יב) כאשר יברא העוף. אחר כן עבר אל "תדשא הארץ" (בראשית א, יא), באמרו: "משקה הרים מעליותיו" (תהלים קד, ג), רמז ל"ואד יעלה מן הארץ" (בראשית ב, ו) לתועלות אדם וצאצאיו. ומה שנאמר "ממתיח חציר לבהמה" (תהלים שם יד) - כדי שלא יזלזלו בחציר, לפי שהוא מתועלות בעלי החיים הבייתיים, בקר וצאן ובהמות משא, (ש) כנה אותם ב"עבודת האדם", רצונו לומר: עבודת האדמה, להשתמש הוא בהם כדי להוציא לעצמו מבחר הצומח, כמו שאמר: "להוציא לחם מן הארץ" (שם), מקביל לאמרו: "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע וער" (בראשית א, כט), כלומר, מבחרם - לאדם, וקלפותיהם - לשאר בעלי החיים, כמו שאמר: "ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים את כל ירק עשב לאכלה" (שם ל, א).³¹ והזכיר המזונות השלשה המופקים בעבודת האדמה, והם: דגן ותירוש ויצהר, וכלם "לחם" (בפסוק הנ"ל: "להוציא לחם מן הארץ"). אחר כן זכר תועלותם: "יין - ישמח לבב אנוש", אחר כן שמן "להצהיל פנים - משמן, ולחם" - אשר הוא הלחם ביחוד - "לבב אנוש יסעד" (תהלים שם, טו). אחר כן פנה אל תועלת ירדת המטר לאילנות, באמרו: "ישבעו עצי ה'" (שם טז), ותועלת האילנות הגבוהים לבעלי החיים, כמו שאמר: "אשר שם צפרים יקננו" (שם יז), כמו שההרים הגבוהים מועילים לבעלי חיים אחרים, כמו שאמר: "הרים הגבוהים ליעלים סלעים מחסה לשפנים" (שם יח). - כל זה נכלל בספור היבשה.

ועבר (לאחר מכן) אל "יהי מאורות" (בראשית א, יד), באמרו: "עשה ירח למועדים" (תהלים שם ט). והזכיר תועלות הלילה, ושהלילה מכון מאתו, לא במקרה - (ש) אין דבר לבטלה בפעלו ולא במקרים הנמשכים אחר פעלו³² - לפי שהלילה אמנם הוא זמן העדר השמש, אבל הוא עם זה מכון לתועלות, כמו שאמר: "תשת חשך ויהי לילה" (שם כ), ומה שנמשך אחריו מן המאמר בזכר החיות המזיקות לאדם, והתהלכן בלילה והסתרן ביום, והאדם והחיות המתחברות לאדם (הם) בהפך זה, כמו שאמר: "יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב" (שם כג).

הנה כבר נגדר לו (המשורר) זכר חיות הארץ כלן - בזכר הנחלים (שם ו-יא) ואחר כן בזכר

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 30 מטרת גילוי היכולת האלוהית היא לתועלת.
- 31 גם בימי אדם שלא הותר לו לאכול בשר בהמה והיה אוכל רק מן הצומח, היה הבדל בינו לבין שאר בעלי החיים במאכלים: הגרעין לו והקליפות להם. ומסביר הראי"ה בחזון הצמחונות שזאת כדי שידע שהוא שונה מבעלי החיים ונדרש ליתר מוסריות מהם.
- 32 עיין מו"נ ג, כה.

המאורות (שם יט), ונגרר עמהם זכר האדם. ולא נשאר (=להזכיר) אלא זכר חיות המים, ורב עניניהן אינם ידועים, והחכמה בהם אינה גלויה לנו כהגלותה באלה³³. ושבח על זכר אלה אשר החכמה בהם גלויה, באמרו: "מה רבו מעשיך ה' (כלם בחכמה עשית)" (שם כד). ואחר כן פנה אל זכר הים ומה שבו (שם כה-ל), וסמך לו אמרו: "יהי כבוד ה' לעולם, ישמח ה' במעשיו" (שם לא) - רמז³⁴ לאמרו: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" (בראשית א, לא).

ואמר (ה' בבריאה³⁵) על יום השביעי: "וישבת, ויכרך, ויקדש", מאחר שנשלמו המעשים הטבעיים הנגמרים בזמן, והגיעו באדם (=בבריאת האדם)³⁶ עד מעלת המלאכים³⁷ - אשר אינם צריכים לכחות הטבעיים, הואיל והם שכלים שאין צורך במעשיהם לזמן, כמו שאנו רואים שהשכל מציר ברגע אחד השמים והארץ. והוא עולם מלכות שמים ועולם המנוחה, כאשר תדבק הנפש בו - תנוח, ועל כן נאמר בשבת שהיא מעין עולם הבא (ברכות נז, ב)³⁸.

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע יש לברוא את "סדרי ההשגחה והגמול" עוד לפני יצירת האדם?
- ✦ מה ניתן ללמוד מסידור הבריאה באופן שהאדם מקבל את הטוב שבצמחים?
- ✦ מדוע במעשה האלוהי גם התוצרים הנלווים לפעולה באים בכוונת מכוון?
- ✦ למה נועד הלילה?
- ✦ מדוע נהגו ישראל לומר מזמור זה בראש חודש?
- ✦ האם לדעתך בראש חודש שחל בשבת יש לומר מזמור זה?

הערות - ילמד ענויים דרכו

- 33 עיין מאמר ג, כה שה"תנינים" רמז לעניינים הנסתרים שלא ניתן להשיגם בחושים.
- 34 כי השמחה באה כאשר הכל שלם והמציאות הרמונית.
- 35 בבראשית. ולכאורה אין ליום השבת הקבלה בפרק זה בתהלים (אלא אם כן נאמר שהפסוק "יתמו חטאים" רומז לעולם הבא שהשבת רמז לו). ונראה שהשבת היא המדרגה של "האדם הישראלי", היודע את אלוהיו, שמופיע בסוף המזמור: "אשירה לה' בתי אומרה לאלהי בעודי. יערב עליו שיחי אגכי אשמח בה". ועיין בהערה הבאה.
- 36 והרי האדם כבר הופיע במהלך המזמור? האדם של תחילת המזמור הוא האדם "הטבעי" שמנהיג את עולם הטבע. לעומתו האדם שעליו מדבר ריה"ל עתה הוא האדם הישראלי, הנקרא בלשונו "אדם הראשון" שבו התחילה ההופעה של "העניין האלוהי".
- 37 המעשים הטבעיים אינם נשלמים אלא כאשר מופיעה הקומה שמעליהם - האדם שמתנהג בהנהגת המלאכים.
- 38 אפשר שמפני זה היום השביעי של הבריאה אינו רמז בפרק זה בתהלים, כיוון שהוא עדיין לא הופיע בעולם - האלף השביעי, ולכן המשורר רק מתפלל על קומה זו אך אין הוא יכול לברך עליה.

מסלול 1: יום ה לפרשת בשלח
מסלול 2: יום ב לפרשת בשלח